

O C E N A

rozprawy doktorskiej **mgr Wojciecha Marka Kapały,**

Tytuł rozprawy: **Postawy i zachowania młodzieży w Polsce wobec substancji psychoaktywnych**

Promotor: **dr hab. n. med. i n. o zdr. Paulina Wojtyła-Buciora prof. Akademii Kaliskiej**

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska mgr Wojciecha Marka Kapały, pod tytułem jak wyżej, jest opracowaniem liczącym 213 stron, z 215 pozycjami piśmiennictwa, 153 tabelami, 4 rycinami oraz aneksem zawierającym 3 załączniki. Ponadto zamieszczono streszczenie w języku polskim i angielskim oraz kwestionariusz ankiety będący załącznikiem nr 3 do aneksu.

Jak słusznie Autor zauważa w pierwszych zdaniach Wstępu do swojej rozprawy, używanie substancji psychoaktywnych, zarówno tych z legalnego obrotu, jak i tych zabronionych przez prawo, niesie za sobą konsekwencje w postaci zagrożenia dla prawidłowego rozwoju fizycznego i emocjonalnego młodego człowieka. U nastolatka, który uczy się dopiero norm i wartości społecznych, a także kształtuje swoje zachowania wobec własnego zdrowia, sięganie po substancje psychoaktywne może utrudnić prawidłowy rozwój emocjonalny i społeczny oraz wywołać wiele problemów zdrowotnych. Dłuższe używanie tych substancji może zakończyć się uzależnieniem fizycznym, psychicznym i uniemożliwi bez tych substancji rozwiązywanie problemów życia codziennego i podejmowanie ważnych, życiowych decyzji. Dlatego tak ważna jest ochrona młodzieży przed kontaktem ze środkami psychoaktywnymi, a nie jest ona możliwa bez wykonywania systematycznych badań dostarczających informacji o zmianach postaw i zachowań zdrowotnych młodzieży. Z tego względu decyzję Autora o podjęciu się kontynuacji badań rozpoczętych w 2017 roku uważam za bardzo ważną i aktualną z punktu widzenia naukowego i praktycznej aktywności na polu medycyny i zdrowia publicznego.

Całość rozprawy podzielona jest na następujące części: wstęp, założenia i cele pracy, materiał i metodyka badań oraz wyniki badań a następnie ich podsumowanie, dyskusja oraz wnioski, streszczenie w języku polskim i angielskim, piśmiennictwo oraz aneks. Taki układ pracy jest logiczny i ułatwia zapoznanie się z treścią rozprawy i wynikami badań.

W części wstępnej rozprawy mgr Wojciech Marek Kapała w bardzo uporządkowany sposób przedstawił definicje substancji psychoaktywnych, ich rodzaje, drogi przyjmowania oraz sposoby pozyskiwania. Ważną częścią tego rozdziału są informacje dotyczące czynników wpływających na wybór substancji psychoaktywnych przez młodzież, motywacji i przyczyn do ich używania, rozpatrywane w wielu kontekstach. Rozdział ten kończy się obszernym i wyczerpującym podrozdziałem zawierającym informacje o objawach i skutkach zażywania substancji psychoaktywnych przez młodzież. Informacje zawarte we wstępie do badań bardzo dobrze wprowadzają czytelnika w zagadnienia będące tematem rozprawy.

Celem badań mgr Wojciecha Marka Kapały była analiza postaw i zachowań młodzieży w Polsce wobec substancji psychoaktywnych poprzez zbadanie i zidentyfikowanie problemu stosowania substancji psychoaktywnych wśród polskiej młodzieży. Cel pracy został uszczegółowiony w postaci 6 problemów szczegółowych. Jest on prawidłowo opracowany, a postawione sobie cele szczegółowe umożliwiają dogłębną ocenę zagadnienia.

Materiałem badanym były wyniki ogólnopolskiego badania ankietowego uczniów szkół ponadpodstawowych zrealizowanego na grupie 5545 uczniów w 2017 roku oraz przeprowadzonego w 2023 roku badania 1292 uczniów szkół średnich województwa wielkopolskiego. Do obu zadań użyto tego samego kwestionariusza wywiadu, opracowanego przez zespół naukowo-badawczy powołany przez Głównego Inspektora Sanitarnego, którego Autor był członkiem. Ankieta, wzorowana na kwestionariuszu stosowanym w badaniu Global School-based Student Health Survey, dotyczącego rozpowszechnienia oraz przyczyn stosowania substancji psychoaktywnych oraz ich skutków zdrowotnych miała charakter anonimowy i dobrowolny. W obu projektach użyto zatem autorskiego kwestionariusza wywiadu powstałego przy współudziale Autora rozprawy, a na przeprowadzenie badań uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej przy Instytucie Medycyny Wsi w Lublinie. Do analiz statystycznych zebranego materiału badawczego użyto metod statystyki opisowej oraz testu statystycznego chi-kwadrat. Recenzentowi nie udało się w tekście rozprawy znaleźć wyników analiz, do których użyto by wymienionych w podrozdziale Opracowanie statystyczne testów: Kruskala-Wallisa oraz analizy wariancji. Rozdział Materiał i metodyka badań zawiera też charakterystykę grupy badanej, w opinii Recenzenta informacje dotyczące odległości miejsca pracy

rodzica lub opiekuna od miejsca zamieszkania są nieistotne z punktu widzenia celu pracy i mogą zostać pominięte.

Wyniki badań zostały przedstawione na 80 stronach maszynopisu w postaci starannego opracowania z wykorzystaniem tabel wraz z ich szczegółowym omówieniem. Autor skupił się na pokazaniu czytelnikom różnic pomiędzy odpowiedziami młodzieży na poszczególne pytania ankiety z roku 2017 i 2023 oraz zbadaniu istotności statystycznej z użyciem testu Chi-kwadrat. Dodatkowo Autor przedstawił statystykę własnych odpowiedzi uczniów na pytania otwarte zawarte w ankiecie, co zwiększyło objętość, ale i rzetelność otrzymanych wyników. Głównymi grupami pytań były zagadnienia dotyczące samooceny i sytuacji trudnych w życiu młodego człowieka, opinii i wiedzy na temat substancji psychoaktywnych i doświadczeń po ich użyciu, a także źródeł pozyskiwania i możliwości wejścia w ich posiadanie. Autor wykazał, że w ciągu 6 lat pomiędzy badaniami zaszły zmiany w postawach i zachowaniach zdrowotnych młodzieży, które z jednej strony można uważać za pozytywne, takie jak zmniejszenie się odsetka próbujących używać narkotyków, czy mających wśród swoich znajomych osoby stosujące dopalacze. Z drugiej strony zaszły niekorzystne zmiany, takie jak większa liczba nastolatków deklarujących brak informacji o szkodliwości dopalaczy czy doświadczających jakiś nieprzyjemności po użyciu dopalaczy. Z uwagi na obszerność zebranego materiału badawczego rozdział wyniki badań został uzupełniony rozdziałem zatytułowanym Podsumowanie, w którym Autor rozprawy zebrał najważniejsze wyniki swoich analiz wraz z odpowiednimi wartościami procentowymi udzielonych odpowiedzi. To znacznie ułatwia zapoznawanie się z wynikami rozprawy i pozytywnie świadczy o chęci Autora pełnego przedstawienia czytelnikom swoich badań.

W zwięzłej Dyskusji Autor jeszcze raz przedstawił najważniejsze wyniki badań ogólnopolskich z 2017 roku i porównał je z analogicznymi wykonanymi w 2023 roku w województwie wielkopolskim. Te zmiany zachowań zdrowotnych porównał z wynikami otrzymanymi przez innych autorów. Takie systematyczne, a zarazem dojrzałe naukowo, kompleksowe omówienie wyników badań własnych, pozwala Recenzentowi pozytywnie ocenić dojrzałość naukową mgr Wojciecha Marka Kapały.

Na podstawie wyników badań z roku 2017 i 2023 i analizy statystycznej różnic oraz wyznaczeniu i ocenie zaobserwowanych trendów w postawach młodzieży wobec substancji psychoaktywnych sformułowano wnioski, w liczbie 11, i zamieszczono w odpowiednim rozdziale. Do opracowanych wniosków z pracy odniosę się w uwagach do rozprawy, pod koniec tekstu recenzji rozprawy.

Dobrze dobrane piśmiennictwo obejmuje 215 pozycji i zawiera większość prac dotyczących wpływu używania substancji psychoaktywnych na zdrowie

młodzieży i następstw dla ich prawidłowego rozwoju, jakie ukazały się w ostatnich latach, w większości są to pozycje zagraniczne. Zwraca uwagę aktualność piśmiennictwa – bardzo niewiele pozycji pochodzi sprzed 2010 roku. Wybór piśmiennictwa i determinacja Autora, by jak najpełniej przedstawić czytelnikowi badane przez siebie zagadnienie, zasługują na uznanie.

Przesłana mi do recenzji rozprawa doktorska jest dobrze napisaną, obszerną analizą postaw i zachowań młodzieży szkół ponadpodstawowych wobec możliwego wejścia w posiadanie i użycia substancji psychoaktywnych, przeprowadzona za pomocą narzędzia badawczego, opartego na opracowanej przez Światową Organizację Zdrowia ankiecie pomagającej mierzyć i oceniać behawioralne czynniki ryzyka zdrowia młodzieży. Obszarem badań w roku 2017 był cały kraj, a w 2023 tylko województwo wielkopolskie, ale zdajemy sobie sprawę, że problem jest ogólnopolski, i dotyczy postaw młodzieży w całym kraju. Pozytywnie oceniam przeprowadzone badania i ich wartość naukową. Jest to obszerne i kompleksowe, dobrze zaplanowane i starannie wykonane badanie ważnego problemu zdrowia publicznego. Na uznanie zasługuje fakt, że Autor podjął się trudnego zadania analiz danych z obszernego badania przekrojowego i ich interpretacji, a uzyskane przez kandydata do stopnia naukowego wyniki, stanowią ważną pozycję w dziedzinie zdrowia publicznego.

Z uwag, jakie nasunęły mi się podczas lektury rozprawy, podniósłbym wcześniej już poruszoną kwestię umieszczenia w podrozdziale charakterystyka badanych informacji i analiz dotyczących miejsca wykonywania pracy (ponad 100 km lub za granicą) rodzica lub opiekuna badanych uczniów. Drugą uwagą jest zasadność opracowania aż 11 wniosków z badań. Wnioski powinny odpowiadać na postawione sobie przez Autora w liczbie 6 cele szczegółowe i wynikać z analiz zebranego materiału badawczego. Dlatego w opinii Recenzenta wniosek 1 jest ogólnym i jest podsumowaniem przedstawionych wyników analiz, a wnioski od 9 do 11 mają raczej formę zaleceń dla pedagogów i wychowawców młodzieży co do planowania i treści programów edukacyjnych i profilaktycznych dotyczących zapobiegania dostępowi młodzieży do substancji psychoaktywnych w naszym kraju i nie wynikają z analiz kwestionariuszy wywiadu.

Wyżej wymienione uwagi nie zmieniają oczywiście mojej generalnej oceny przedstawionego w formie rozprawy doktorskiej osiągnięcia naukowego. W moim przekonaniu mgr Wojciech Marek Kapała osiągnął zamierzony cel swojej pracy, prawidłowo przeprowadził swoje badania z zastosowaniem właściwych metod i autorskich narzędzi, dokładnie zinterpretował otrzymane wyniki badań, a opublikowane rezultaty są cenne zarówno z punktu widzenia poznawczego, naukowego jak i aplikacyjnego do wykorzystania przez innych

badaczy. Biorąc zaś pod uwagę dobry poziom naukowy rozprawy doktorskiej, dojrzałą i wyczerpującą zagadnienie dyskusję, profesjonalizm analiz obszernego materiału badawczego i ich interpretacji, uważam, że jest to wartościowe osiągnięcie naukowe.

Z uwagi na powyższe, uważam, że przedstawiona rozprawa doktorska pod tytułem jak na wstępie jest rozwiązaniem oryginalnego zagadnienia naukowego, i spełnia wszelkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim w świetle Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i na tej podstawie składam do Rady Naukowej Dyscypliny Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego wniosek o dopuszczenie mgr Wojciecha Marka Kapały do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, dnia 12.04.2024

Kierownik
Zakładu Higieny i Epidemiologii
Wydział Nauk Medycznych
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

dr hab. n. med. Paweł Kalinowski